

Färingtofta kyrka

Lunds stift

Fasad mot nordväst.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

KRISTINA SIMONSSON, 2016-11-21

jais
arkitekter

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Färingtofta kyrka

Riseberga-Färingtofta församling, Klippan pastorat, Åsbo kontrakt, Lunds stift
Färingtofta socken, Klippan Färingtofta 12:1 husnr 1, Klippan kommun, Skåne län,
Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Färingtofta i norra Skåne, ligger ungefär mittemellan Helsingborg och Hässleholm, och cirka två mil sydost om Klippan. Landskapet i socknen är kuperad skogsbygd med inslag av betesmark och åker.

Det äldsta skriftliga belägget för Färingtofta är från 1356 då det skrevs Fiaerthingetofta. Efterledet-tofta betyder ödetomt och sådana ortnamn tillkom troligen under vikingatiden, cirka 800-1000-tal. Under 1100-1200-talet byggdes en kyrka i byn. Byns självägda gårdar tillföll Herrevadskloster genom så kallade fromma testamenten. Efter reformationen lydde gårdarna under Herrevads gods, senare som kronohemman under Herrevads kronogods. Under 1700-talet fick bönderna friköpa sina gårdar som då omvandlades till skattehemman. Kyrkan förblev patronatskyrka till kronogodset Herrevad fram till 1828.

Skiftesreformerna under 1800-talet som omdanade landskapet när gårdar flyttades ut från byarna och jordbruksmarken sammanfördes i större enheter drabbade inte Färingtofta. Gårdarna i Färingtofta låg kvar i byn och kompletterades med gathus. I mitten av 1900-talet var bylivet rikt och det fanns bland annat skola, flera affärer, post, sparbank och hantverkare.

Längs bygatan.

Öster om kyrkogården.

Byn är fortfarande idag en tät klungby med gårdar och hus samlade längs den slingrande byvägen. Flertalet hus och ekonomibyggnader har röd träpanel men här finns även tegelarkitektur med mönstermurning.

Kyrkoanläggningen ligger på en höjd med byns hus och gårdar tätt intill kyrkogården på öst- och södersidan. På andra sidan landsvägen, i norr, ligger prästgården från 1929 i nyklassicistisk stil. Mot väster är det utsikt mot öppen betesmark.

Kyrkobyggnaden

En kyrka byggdes i Färingtofta i slutet av 1100-talet eller 1200-talet och bestod av långhus, kor och absid. Om tornet är samtida eller byggdes under senmedeltiden är oklart. Kyrkan var tidigt patronatskyrka till Herrevads kloster. Från 1500-talet var kyrkan annexkyrka till Riseberga kyrka.

Under medeltiden byggdes ett vapenhus på kyrkans södra sida och kyrkan valvslogs. Under årens lopp har kyrkans reparerats och taktäckningen har bytts några gånger. Taket har tidigare varit täckt med bly, spån och taktegel.

1793 byggdes kyrkan ut med en korsarm på norra sidan efter ritningar av arkitekt Olof Tempelman, en av 1700-tales största namn. Ritningen från 1792 innehåller korsarmar åt både norr och söder men bara den norra byggdes vid denna tid.

1796 byggdes tornet på med en våning och bottenvåningen byggdes om med nya trappor och en läktare.

1827-1829 byggdes korsarmen mot söder, absiden revs, koret förkortades och läktare byggdes i korsarmarna efter ritningar av JW Gerss. Därmed revs det medeltida vapenhuset och det mesta av långhuset. De medeltida valven revs och ersattes med trätak. Ny inredning tillkom. Kyrkan fick namnet Josephinas kyrka efter Oscar I:s hustru. 1828 upphörde kyrkan att vara patronatskyrka till kronogodset Herrevad.

1882 byggdes en ny läktare i norra korsarmen för orgeln.

1925 genomfördes en inre renovering efter handlingar av arkitekt Arre Essén. Kyrkan fick ny färgsättning och stjärnhimmeln från 1914 i taket målades över. Predikstolen byggdes om. 1937 lades nytt tegelgolv i vapenhuset i tornet. 1950 installerades elvärme.

1961 gjordes en inre renovering efter förslag av Torsten Leon-Nilsson som innebar bland annat nya bänkar, sakristian byggdes om med ny trappa, vapenhuset inreddes med städ och garderob. Läktarbarriären i väster, dopfunten och altarpopsatsen restaurerades.

1987 gjordes en inbyggnad under södra läktaren med toalett, förråd och samlingsrum efter arbetshandlingar av Gert Björkman. Tre bänkar togs bort i södra delen av korsarmen och en regelvägg byggdes mot kyrkorummet. Ny trappa till läktaren. Handikappramp byggdes vid södra ingången.

1996 genomfördes en utvändig renovering med nya ljudluckor, putslagning och

ommålning. Solbänkarna av putsat tegel täcktes med blyplåt. Vid en murverksundersökning upptäcktes rester av en romansk fönsteromfattning i koret/sakristians norra sida.

1999 byttes hela koppartaket och ny underbrädning. Takstolarna förstärktes och rötskador lagades. Ny takavvattning.

Exteriör

Kyrkobyggnaden består av ett torn i väster, korsarmar i norr och söder samt en utbyggnad för sakristia i öster. Tornet är medeltida men påbyggt 1796, norra korsarmen är från 1793 och den södra korsarmen från 1828 då även sakristian byggdes om.

Fasad mot öster.

Fasad norr.

Murarna är uppförda av gråsten med inslag av sandsten och tegel, delvis av återvunnen sten från rivna delar. Korsarmar och sakristia är spritputsade och vitkalkade medan tornet är oputsat med synligt murverk. Tornet är uppfört av tuktad gråsten med hörnkedjor av kvaderhuggen sten upp till tredje våningen. Påbyggnaden från 1700-talet har hörnkedjor av kliven gråsten. Tornet har flera ankarjärn och i sydvästra hörnet tre vinklade järnband.

Korsarmarna med murar av gråsten har fönster och dörrumfattningar av tegel.

Kyrkan har en skråkantad, vitputsad sockel. Markens höjd varierar mycket runt kyrkan och därmed sockelns höjd.

Kyrkan har en ingång i varje väderstreck. Norra portalen är från 1793, västra portalen i tornet är från 1796 när tornet byggdes om. Södra portalen och ingången i sakristian i öster är från 1828. Ytterdörrarna är förmodligen samtida med öppningarna.

Väst- och norrportalerna har likartad utformning med en utskjutande slätputsad omfattning av två pilastrar och ett profilerat överstycke. Dörrarna är rakslutna bräddörrar, klädda med fiskbenspanel. Granittrappor leder till dörrarna.

Södra och östra ingångarna saknar portalomfattning, dörrarna sitter i rundbågig

respektive stickbågig öppning. Dörrarna är bräddörrar klädda med panel. Sakristians dörr är på insidan täckt med en mängd handsmidda spik. Den södra ingången är den mest använda entrén.

Fönsteröppningarna, från sent 1700-tal och tidigt 1800-tal, är samtliga rundbågiga. Öppningarna är utan språng och spritputsade. Fönsterbågarna är av gjutjärn, förmodligen från mitten av 1800-talet. Fönstren är indelade med ett diagonalt spröjsverk och med masverk i dess övre del. Glaset är mestadels munblåst klarglas, i masverket sitter färgat glas. Korets två smalare fönster har svagt färgat antikglas, som sattes in 1960, i diagonal blyspröjsning. Fönstren är målade ljusgrå utomhus och mörkare grå invändigt. Solbänkarna är av putsat tegel som täcktes med blyplåt 1996. Tornet har en stickbågig ljudöppning med brädluckor i varje väderstreck. Solbänkarna är av tegel.

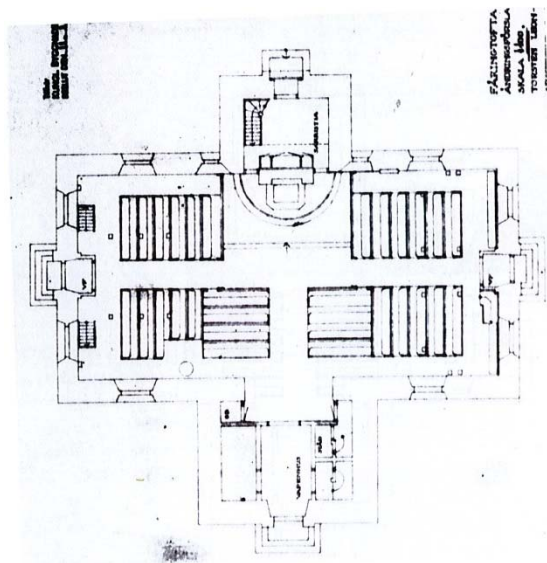
Korsarmarna och sakristian har sadeltak med valmade gavlar. Tornet har säteritak, dvs fyra takfall i två våningar med en lodrät del emellan. Samtliga tak är täckta med kopparplåt från 1996 i skivtäckning. Takavvattningen är med fotrännor av koppar och stuprör av brun plåt.

Interiör

Kyrkan har i stort den planlösning den fick vid ombyggnaderna i slutet av 1700-talet och 1828. Kyrkorummet består av korsarmar i norr och söder, båda med läktare.

Altarpredikstolen står i öster och därbakom finns sakristian i koret.

I väster finns en läktare i tornet. Den södra läktaren underbyggdes 1987 och innehåller samlingsrum, städförråd och toalett.

Ritning från 1961. Öster är uppåt.

Altarpredikstolen.

I söder kommer man in under läktaren i samlingsrummet som är avskilt från kyrkorummet med en målad gipsvägg. Golvet är av gråmålade brädor, ytterväggarna putsade och kalkade, taket av gråmålade brädor är läktarens undersida. Moderna spegeldörrar leder till toalett och förråd. En trätrappa med öppna steg leder till läktaren som har golv av brädor och en tät gråmålad barriär med ramverk och speglar. Äldre kyrkbänkar står på gradänger på läktaren.

En blåmålad pardörr leder till kyrkorummet. Rummet har golv av grågröna brädor, vitkalkade väggar utom nedre delen som är målad med ljusgrå plastfärg. Taket är täckt av ett trågvalv, dvs ett kantigt tunnvalv, av gråmålade, handhyvlade brädor. Mellan tak och vägg sitter en blåmålad gesims av trä. Bänkar står på ömse sidor om en mittgång i båda korsarmarna och framför koret. Koret är upphöjt två steg och belagt med gråmålade brädor. Innanför altarringen står altare och därovan altarpredikstol. En enkel ambo står norr om altaret, och en ambo med täta sidor står söder om altaret utanför altarringen. Dopfunten står norr om altarringen.

Två dörrar på ömse sidor om altarpuppställningen leder till sakristian som har golv av fernissade brädor, tak av skivmaterial och vitmålade väggar. Längs en vägg finns skåp för textilier. En trappa leder upp till ingången till altarpredikstolen.

I väster finns en läktare från 1796 i tornet ovanför vapenhuset. Läktaren har golv av furubrädor och murat tunnvalv som tak. En äldre bänkinredning står här. Läktarens barriär är ett ramverk med fyllningar. På ramverket finns inskriptioner i gult mot svart bakgrund. Barriären är återanvänd från annan plats och ramverket är från 1600-tal enligt underhållsplanen.

Norra läktaren från 1882 har en annorlunda planform än den södra. Läktaren har en tresidig plan som vilar på två träbjälkar i mitten som bärs av sex gråmålade träpelare med profilerade kapital. Golvet på läktaren är täckt av heltäckningsmatta och läktaren upptas av orgeln. Barriären är tät med ramverk och fyllningar och förhöjd med stålräcke.

Vapenhuset i tornets bottenvåning i väster är ett smalt rum utan dagsljus. Golvet är belagt med tegel, väggarna putsade och kalkade, taket är av omålade bjälkar och brädor. Blåmålade spegeldörrar leder till de övre våningarna och till ett före detta bårhus. I bårhuset ligger ett återanvänt äldre tegelgolv. I bårhuset visas äldre föremål som gamla redskap, brandsprutor och en gravsten från 1600-talet.

Trappan till tornets andra våning är byggd av äldre återanvänt tegel. Andra våningen är ovanför tunnvalvet som är oisolerat. Härifrån finns en ingång till kyrkvinden. Väggarna i tornet är tunt putsade. En trätrappa leder till klockvåningen med golv och klockstol av ek från slutet av 1700-talet. Därifrån leder stegar vidare upp i tornet.

Mot altarpredikstolen i öster.

Från södra läktaren mot orgelläktaren i norr.

Mot läktaren i väster.

Inredning och inventarier

Altaret är en tygklädd träkonstruktion som är sammanbyggd med predikstolen.

Altarringen är troligen från 1828. Planformen är en halvcirkel. Den har klädd överliggare och knäfall och däremellan gråmålade, kryssade träspjälor som bildar ett rombiskt mönster.

Dopfunten med cuppa av sandsten är från medeltiden och senare fot. Dopfunten konserverades 1961 och bemålning togs bort. Skaftet är kort med rundstav och hålkäl,

cuppan är låg, rund med en slät bård runt mynningen. Foten av cementbruk är fyrkantig med trappstegsavsats.

Altarpredikstolen i empirestil från 1828 är nästan identisk med altarpredikstolen i Riseberga. Denna ritades av Fredrik Blom 1822 och kopierades sedan till fyra kyrkor. 1925 ändrades predikstolen så den inte sköt ut så mycket över altaret. 1961 togs den ursprungliga färgsättningen fram. Predikstolen är fäst på ett bakstycke bakom altaret. Korgen ovanför altaret har en halvcirkelform och ingång från sakristian. Korgen är gråmålad med förgyllt tandsnitt i ovankant och meanderbård i nederkant, dessutom dekorerad med en målad kalk och duvor. Vid altarets sidor står två gråmarmorade pilastrar med kapitäl med målad akantusdekor och ovanpå står två förgyllda oljelampor. Kring dörren till sakristian är bakstycket målat med en draperimålning. Ovanför korgen hänger en baldakin med förgyllt tandsnitt och krönt av en strålsol.

Bänkinredningen är från 1961 och ritad av T. Leon-Nilsson. Bänkarna är öppna utan dörrar och målade i grått. Gavlarna är rektangulära med rak ovankant och dekorerade med utskurna linjer.

Bänkinredning 2 på södra läktaren är från 1828. Öppna bänkar, ryggstöd av en smal bräda, sidostycken med rundad form upptill och målade ljus grå.

Bänkinredning 3 på västra läktaren är enligt underhållsplanen från 1500-1600-talet. Bänkar av omålad furu. Smal sittbräda, ryggstöd av ramverk och fyllningar. Smala gavlar av två typer, en med dekor i relief och en med slät gavel och figursågad topp.

Orgeln, byggd 1969 av Fredriksborgs orgelbyggeri i Hilleröd, har 14 stämmor och två manualer. Orgelfasaden ritades 1879 av A. Lundahl till kyrkans första orgel som invigdes 1882. Den tredelade symmetriska fasaden har en högre prydnadsgavel i mitten flankerad av två lägre sidopartier med horisontell avslutning. Mellan partierna finns räfflade pilastrar. Fasaden är dekorerad med förgyllt listverk och akroterier. Fasaden är målad i grått med förgyllning.

Storklockan av malm är från 1400-talet. Den är dekorerad med lister och små reliefer men ingen inskription. Möjligen har klockan skänkts av Herrevads kloster.

Lillklockan av malm är från 1590. Den är dekorerad med lister, inskriptioner och vapensköldar. Klockan har ursprungligen skänkts till Råbelövs kyrka och överfördes till Färingtofta 1834 när verksamheten avslutades i Råbelöv.

Övrigt

Gjutjärnskaamin från sent 1800-tal.

Kyrkogården

Kyrkogården har medeltida ursprung. Medeltida kyrkogårdar anses allmänt ha varit inhägnade, betade ängar, som även fungerade för profana ändamål. Gravarna utformades ofta som små kullar med träkors. Kyrkogården har utökats åt norr i mitten på 1800-talet. Den äldsta delen är högst belägen medan utökningarna ligger i brant sluttning. 1954 utökades kyrkogården med ett stort terrasserat område västerut. På 1980-talet anlades urlund, minneslund 1997 och askgravlund 2009, vilka alla är placerade i kyrkogårdens sydvästra hörn.

Beskrivning

Kyrkogården är omgärdad av en kallmurad gråstensmur i alla väderstreck med ingångar åt fyra håll. I öster finns en gjutjärnsgrind, i norr från parkeringen en smidesgrind mellan murade stempelare. Gångarna är av singel, förutom den som leder till södra ingången som är belagd med cementplattor. I de äldre delarna nära kyrkan står gravstenarna tätt och är omgärdade av klippta buxbomshäckar eller stenramar, enstaka har järnstaket. Här finns obelisker och andra högresta stenar. En ovanlig gravplats är tre liggande ovala järnringar från 1860-tal med namn på tre små barn. Den vanligaste titeln är lantbrukare men flera kvarnägare och militärer är också begravda här. Vintergröna växter och låga träd växer på kyrkogården. Återlämnade stenar står längs stenvallen. Närmast kyrkan i nordväst är grässått och endast få gravstenar. Enligt uppgift har detta varit allmänningen där fattiga begravts utan stenar.

Den nyaste delen i väster från 1954 ligger lägre och åtskiljs med en bred singelgång från den äldre delen. Marken är terrasserat och grässådd. De låga horisontella gravstenarna står i raka rader längs med klippta rygghäckar av bok och liguster. I sydvästra hörnet finns en grusad förplats omgiven av höga pelarklippta ekar. Omkring den ligger askgravlund, minneslund och urlund. Askgravlundens namnbrickor fästs på en gråstensmur. Minneslundens med en sten, ljusbärare och en blodlönn omges av en tujahäck.

Kyrkogård söder om kyrkan.

Västra utvidgade delen av kyrkogården.

Byggnader på kyrkogården

Inga övriga byggnader finns på kyrkogården.

Kulturhistorisk karaktärisering för Färingtofta kyrkoanläggning

Färingtofta by ligger vackert på en höjd omgiven av hagmarker. Byn är ovanlig då den har kvar en äldre bystruktur som visar hur byar kunde se ut före skiftet där gårdarna ligger kvar längs med en slingrande bygata. Byn är en av de bäst bevarade kyrkbyarna i Skånes skogsbygd och har därmed stort kulturhistoriskt värde.

Kyrkan ligger tätt intill byns hus men har åt väster milsvid utsikt över landskapet. Kyrkogården omgärdning av kallmurad gråstensmur och gjutjärnsgrind är betydelsefull. Kyrkogårdens äldsta delar har ett flertal tätt stående höga gravstenar från 1800-talet omgärdade av buxbom eller stenramar.

Kyrkans terrasserade utvidgning på 1950-talet är tydligt avläsbar och tidstypiskt utformad med strikta rygghäckar och låga stenar i raka rader enligt efterkrigsideal.

Kyrkan har medeltida ursprung men har etappvis byggts till och förändrats. En korsarm byggdes i slutet av 1700-talet och ytterligare en korsarm 1828 och koret förkortades. Mycket litet av ursprungligt långhus och kor finns kvar. Det oputsade tornet och delar av koret innehåller dock medeltida murverk. Kyrkans stil är en allmän rundbågestil och nyklassicism. Planformen är speciell genom att egentligt långhus saknas och tvärskeppet möter tornet. Kyrkans exteriör är välbevarad sedan 1800-talets ombyggnader. Kyrkans gjutjärnsfönster från mitten av 1800-talet har mycket munblåst glas och har inga innerfönster vilket skapar en nära kontakt med omgivningen. Ytterdörrarna med beslag från 1700- och 1800-tal är oförändrade med hög ålder och patina.

Det medeltida valvslagna kyrkorummet förvandlades totalt till en nyklassicistisk symmetrisk sal i och med tillbyggnaderna av korsarmarna. Det ljusa kyrkorummet har trägolv, trätunnvalv och läktare i tre väderstreck. Kyrkorummet har en nord-sydlig orientering men centrum i mitten i öster med den ovanliga altarpredikstolen. Sådana förordades av överintendentämbetet eftersom de överensstämde med det klassicistiska kravet på symmetri i kyrkorummet. Altarpredikstolar valdes också av liturgiska skäl för att betona ordets stora betydelse. Dock ändrades inställningen till altarpredikstolar och redan från 1830-talet började flera byggas om. Vid biskop Flensburgs visitation 1877 gillades inte predikstolarna i Riseberga och Färingtofta. Fredrik Blom ritade altarpredikstolen till Riseberga kyrka, denna kopierades till fyra kyrkor, endast Riseberga och Färingtofta finns kvar. Ytterligare två altarpredikstolar av mer lokal

karaktär finns i Skåne. Bevarade altarpredikstolar är således mycket sällsynt i Skåne. Färingtofta altarpredikstol med bevarad originalmålning har därmed stort kulturhistoriskt värde. I övriga landet finns ett sextiototal bevarade altarpredikstolar. Altarpredikstolen används sällan och kompletteras av två nyare amboer vilka bryter mot all övrig inredning genom att de inte är målade. Kyrkorummets interiör är framförallt från 1800-talet men bänkar från 1961. Inbyggnaden av läktaren 1987 är gjord med enkelt skivmaterial och når inte upp till övriga materials kvalitet.

I Färingtofta finns kvar en kamin från 1800-talet vilket är ovanligt att se idag, den har värde genom att den visar hur kyrkor värmdes förr. Kyrkan har bänkinredning från två äldre tidsperioder på läktarna. På västra läktaren som är från 1700-talet står bänkar som eventuellt är från 1600-tal liksom delar av läktarens barriär vilka har värde genom sin ålder.

Färingtofta har varit patronatskyrka till Herrevadskloster. Kanske påverkade klostret kyrkans utformning när den byggdes. Storklockan från 1400-talet har kulturhistoriskt värde genom sin ovanligt höga ålder och att den eventuellt kommer från Herrevadskloster.

Rekommendationer

- Kyrkan ingår i en by med ovanligt välbevarad struktur med karaktären före skiftet. Denna struktur bör värnas.
- Kyrkogårdens omgärdning av stengärdsgård och grindar är betydelsefull och bör värnas.
- Altarpredikstolen med originalfärg bör värnas, liksom ursprungliga dörrar med beslag.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkotomten skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Kyrkan och kyrkotomten ligger inom reg. fornlämning Färingtofta 66:1. Den utgör Färingtoftas gamla bytomt, och skyddas enligt 2 kap. fornminneslagen. Kyrkoanläggningen ligger inom område utsett av länsstyrelsen som särskilt värdefull kulturmiljö.

Källor och litteratur

Kyrkorivningar och kyrkobyggen i Skåne 1812- 1912, Siegrun Fernlund, akademisk avhandling vid Konstvetenskapliga institutionen vid Lunds Universitet, 1982

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015
opublicerad 2012

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008

Underhållsplan för Färingtofta kyrka 2008-11-14, Wikerstål Arkitekter

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/oversiktliga-kommunbeskrivningar/Pages/Klippan.aspx>

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/klippan/Pages/Faringtofta-Anderstorp-Snallerod-Forestad.aspx>

Övriga uppgifter

Denna rapport, en kulturhistorisk karaktäristik och bedömning av Färingtofta kyrka, Åsbo kontrakt, har upprättats av:

Kristina Simonsson, Arkitekt SAR/MSA (rapportförfattare, inventering och foto)

Karl Johan Kember (granskning),

Arkitekt SAR/MSA, Certifierad sakkunnig avseende kulturvärden

JAIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Inventeringsdatum: 2016-06-10

Färdigställd rapport: 2016-11-21

Färingtofta kyrka - byggnadsbeskrivning

Stomme:	Murverk – Natursten Murverk-medeltida
Fasadmaterial:	Puts-sprit (korsarmar och sakristia) Puts-slät Sten (tornet)
Fasadkulör:	vit (korsarmar och sakristia) Ofärgad (tornet)
Takform:	Sadeltak – valmat (korsarmar och sakristia) Säteritak (tornet)
Taktäckningsmaterial:	Plåt-koppar Plåt-Falsad, förskjutna hakfalsar
Byggnadsdel:	Torn-väster Korsarm-norr Korsarm-söder Sakristia-öster